

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér /SOCHA 1/ Ateliér sochařství Lukáše Rittsteina

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Osobní estetika

Personal Aesthetic

Vypracoval: Radek Směták

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Akad. Soch. Lukáš Rittstein

Oponent diplomové práce: MgA. Pavel Karous Ph.D.

Oponent teoretické části: PhDr. Tomáš Hříbek, Ph.D.

Akademický rok 2021/2022

Pointa

Své téma jsem pojmenoval Osobní Estetika, jelikož v něm předkládám své vlastní pojetí estetiky a estetického prožitku. Estetický prožitek je hlavním obsahem mé diplomové práce. Formován je skrze moje personalizované pojetí estetiky, které je příkladem, jak by divák mohl využít svého estetické vnímání k vytvoření vlastní svatyně. Tímto čtenáře vyzývám, aby se také pokusili o vytvoření vlastního místa nebo alespoň rituálu k mentálnímu odpočinku.

Popudem k tomuto výběru tématu byla situace s pandemií SARS-Cov 2, kdy jsme byli nuceni trávit čas doma a nejlépe i v odstupu od svých blízkých. Tím jsme zůstali uzavřeni ve svých domácnostech. Jedním z možných řešení bylo si tento domácí prostor upravit a najít způsoby, jak se držet dále od nevlídné reality, pesimistických a toxických sociálních sítí a najít si pro sebe něco „pozitivnějšího“.

Nyní jsme však opět v podobné situaci. Tentokrát s válkou na Ukrajině. Tudíž se nebojme mentálně si odpočinout.

Vždy jsem se pohyboval na poli Estetiky. Od skromných začátků objevování kreativní scény, vytváření vlastního vkusu a „kurátorování“ sledovaného obsahu. Časem jsem se dopracoval k vytváření vlastního stylu. Postupně se formuje způsob, jakým se člověk začíná vyjadřovat. Prohloubí se a najednou je se svým stylem zajedno. Laicky to můžeme pojmenovat jako vytváření vkusu.

Estetika tedy byla vždy součástí mého zájmu o vyjádření. Především jsem si to uvědomil, když jsem hledal, jakými způsoby bych sám sebe chtěl prezentovat, jelikož jsem chtěl diplomovou práci pojmut jako něco přelomového a zároveň sjednocujícího pro mé estetické vyjádření. Součástí toho bylo i uvědomění, že moje tvorba se nedotýká silných témat nebo agresivního přístupu k divákům. Vždy u mě existovala estetizující tendence, ovšem ne potřeba dělat věci hezčí. Ostatně dosavadní témata se ani zdaleka nezajímala o krásu, ale o existencionální sféru. Protnutí jejich formy a poselství by se dala zjednodušeně vysvětlit: nikdo neexistuje k nějakému důvodu, nikdo nikam nepatří, všichni umřeme, tak proč si to neudělat, jak se nám

to líbí.¹ Co bylo doposud možné u mých děl popsat jako krásné, byl ve skutečnosti výkvět vyrovnání se s realitou.

Nyní se to proměňuje do širší a hlubší roviny. Chci vytvářet takové věci, které mně osobně budou vyhovovat a jejich tvorba mi bude něco přinášet. Jistým způsobem budou tedy vyjádřením mého charakteru a hodnot. Vytváření krásných věcí je mou formou sebelásky. Nepleťme si to se sebestředností. Tendence předávat něco dál jsem vždy měl, Zaměnitelné jsou pouze s cílenou estetizací, neboť vždy jako tvůrci vnitřně tíhneme k určitým prvkům, které jsou pro nás nejen atraktivní, ale zároveň tvoří jakýsi základ pro imaginaci našich projektů. Ty moje jsou totiž spojené s kulturou krásy, japonskou estetikou a krásou v materiálech. To je však původní materiál uvnitř mě. Z toho teprve všechno krystalizuje.

Diplomová práce má tuto výslednou formu, protože realita se stala tak nepříznivou a abstraktní, že jsem se s ní potřeboval nějakým způsobem vyrovnat. Při psaní se sám divím, že jsem v mých tendencích z tak těžkého období nezačal dělat Kawaii.²

Tehdejší realita mi totiž zcela narušila životní plány a zhoršila už tak nepříjemnou situaci. To bohužel přerostlo ještě dále. Opravdovým impulsem pro mé téma však byly moje vlastní psychické problémy, které pramenily z pocitu bezvýchodnosti během lockdownu. Střetaly se moje představy o tom, jak by vývoj mé práce a mého života měl vypadat a čeho všeho jsem chtěl během ročníku dosáhnout. To krutě kolidovalo s realitou, v níž jsem nesměl opustit domov. Nenaplněná očekávání a výčitky si na mě vybraly nehezkou daň. To vše eskalovalo do bodu, kdy nebylo kvůli stresu možné pracovat, což zase jen prohloubilo mé problémy. Zde vznikla myšlenka přehodnocení tehdejšího tématu a snaha dodat mu intimnější charakter.

Pokouším se tak vytvořit osobní posvátné místo z objektů, které jsou jakýmsi druhem soukromých svatyní. Jde o vlastní terapeutický prostor, vybudovaný pro jednu osobu, pro potřebu pomyslné osobní meditace. Nebráním se však ani doslovné meditaci. Její povahu však nehodlám specifikovat, neboť se držím pojetí zenového buddhismu větve Sótó³. Tudíž způsob meditace nemusí být v zásadě pouze v *Zazen* sedu⁴, ale odtělesnění může přijít i během

¹ parafráze na citaci ze seriálu Rick and Morty. Orig. „Nobody exists on purpose. Nobody belong anywhere. Everybody's gonna die. Come watch TV.“ S1.Ep9: Something Ricked This Way Comes. [Adult swim 2014]

² Kawaii: Japonská kulturní kult roztomilosti [<https://en.wikipedia.org/wiki/Kawaii>]

³ Sótó: Největší škola Japonského buddhismu [<https://en.wikipedia.org/wiki/S%C5%8Dt%C5%8D>]

⁴ Zazen: Meditační praktika v Zen Buddhismu [<https://en.wikipedia.org/wiki/Zazen>]

výkonu nějaké všední činnosti. I přes to, že se zde inspiroji myšlenkami buddhismu, není mnou vytvořený prostor určen pro žádnou vnější bytost, pro žádnou *Kami*⁵, ani pro esoterickou myšlenku. Je zcela výlučně zaměřen na majitele tohoto prostoru a na jeho psychické zdraví. Navíc svatyni pojmám zcela ateisticky a používám jen určité vybrané prvky buddhismu. Výsledkem je tendence podřizovat funkci prostoru člověku, zcela jej podřídít lidskosti a jisté něžnosti. Takto má být prostor více přiblížen člověku. *Z rozluky umění a náboženského ritu vzniká umění, jak mu rozumíme dnes, svéprávně oprostěné od náboženské funkce.*⁶

Cíle

Můj diplomní projekt je především forma mé terapie, i když měl podíl na mém zhoršeném psychickém stavu. Práce mi pomohla překonat různé problémy, i když délka jejího trvání je kontraproduktivní a v posledních měsících je spíše původcem stresu. Zároveň je to zlomový bod v myšlení o vlastní kreativitě. Projekt nemá pomáhat jenom mně, ale klade si nesmělé ambice zprostředkovat zkušenosti se vznikem soukromého terapeutického místa dalším osobám, inspirovat a přivést je k této formě odpočinku i sebeprojekce. Má je také přimět k tomu, aby si vytvořili podobné místo u sebe doma nebo aby jej hledali venku.

Takové vlastní místo a jeho vznik by měl být podmíněn vkusem tvůrce a především chápán jako součást terapie. Nemám žádné iluze o lidové citlivosti vůči estetice. Do jisté míry počítám s tím, že přístup ostatních bude amatérský a naivní, ovšem v tomto případě není důležitá kulturní a vizuální kvalita samotného prostoru, ale i jeho hodnota pro danou osobu.

Dílo / Médium - Prostředky

Svůj projev zakládám na vlastních estetických preferencích. Jak už jsem uvedl výše, estetika díla má pro mě speciální roli. Doposud jsem ji nejvíce spojoval s materiály a jejich významem. Od začátku studia se nepřímě věnuji zkoumání, jak mezi sebou „komunikují“ a jaký dojem

⁵ Kami: Překládáno jako božstvo (duch). Význam je rozdílný v západním náboženství. Bližší pojetí k animismu. [<https://en.wikipedia.org/wiki/Kami>]

⁶ HEGEL, Friedrich: fenomenologie ducha. Československá akademie věd - ČSAV.

vytváří působením na naše smysly. V mé práci tedy vždy šlo o vyjadřování se prostřednictvím materiálu. Tomu se nejvíce věnuje sochařství a objektová tvorba, což jsou pro mě ta nejbližší média. V projektu se však snažím působit na více smyslů, a to nejen vizuální formou. Záměrně vylučuji možnost instalace díla ve white box prostoru. Pracuji se světlem, které dodává další hloubku našim vjemům. Ty ještě prohlubuji vůní vosku a aromaty. Chci aktivizovat divákovy smysly. Chvalík: *„Estetický postoj není ani pasivní kontemplací nad věcmi, ani pouhým smyslovým okouzlením a smyslovým požitkem z intenzivního vnímání tvaru věci i k zamyšlení nad věcmi, avšak především je aktivní tvorbou smyslu, a to jak ve fázi tvůrčí, tak i ve fázi recepční a interpretační.“*⁷ Cílem je nastolit dojem obydleného prostoru, který je jakoby na chvíli opuštěný. Autor se jistě každou chvílí vrátí. Případně může mít divák pocit, že je na návštěvě v intimním prostoru někoho jiného.

Záměrně používám materiály a barvy evokující domácí prostředí. Prostor je přeměněný ve svatyni, ve zvláštní, až magické prostředí, které je však svojí intimitou podobné pocitu domova. Svíce zde hoří dlouho. Stékající vosk přetváří inscenaci. Prostředí je živé a vidíme, jak se stále vyvíjí. Estetický dojem *je přítomen v každém úkonu, v každém aktu vnímání nebo tvoření*⁸. Co se to děje?

Vytváření této formy, která se blíží líbivosti, má tedy hlubší význam. Není povrchní potřebou vyjádření a popisování krásy. Nicméně má s krásou společné znaky. Krása, respektive estetická krása je v mém případě nevázána na krásné či drásavé pocity. Toto spojení je pouze výsledek hledání formy porozumění sám sobě skrze mé zkušenosti s estetickým vyjádřením. Lze to popsat jako estetickou zkušenost, ve smyslu, že *„estetická zkušenost je způsobem sebezrozumění. (dle orig. textu) Veškeré sebezrozumění se však uskutečňuje na něčem jiném, čemu rozumíme, a zahrnuje jednotu a totožnost tohoto rozuměného. Když se ve světě setkáváme s uměleckým dílem a v jednotlivém uměleckém díle se světem, nezůstává toto dílo cizím univerzem, do něhož jsme na čas a na okamžik začarováni. Spíše se v něm učíme rozumět sobě samým, což znamená, že diskontinuitu a punktualitu prožitku rušíme v kontinuitě svého pobytu.“* Je tedy nutné, aby divák dílo prožil. Toho má dosáhnout instalace díla v jeho specifickém prostředí. Neboť *„sledujeme-li umělecké dílo v estetické výstavbě jeho vlastního světa, zaujímáme ke skutečnému světu určitý postoj, získáváme nový zorný úhel, který nám*

⁷ CHVATÍK, Květoslav: Člověk a struktury. Praha: Český spisovatel, 1996. [Str. 43]

⁸ MŮKAŘOVSKÝ, Jan: Básník. In idem: studie I. Brno: Host, 2000. [Str. 78]

umožňuje aktualizovat naši zkušenost s tímto skutečným světem a který si nesporně obohacuje, obnovuje a přehodnocuje".⁹ To je právě prvotní impulz pro inspiraci diváka k vytvoření jeho osobního prostoru.

Meditace

Další důležitou částí celku práce je meditace. Ta je přímo spojena s estetickým prožitkem z prostoru a přispívá k odtělesnění. Vzniklé dílo je místem odpočinku, což je proces spojený s meditací, jež má nesporné praktické dopady na psychický stav a relaxaci.¹⁰ Tento prostor musí tedy vyjadřovat estetické cítění a estetický postoj majitele prostoru. Instalace cílí na vznik estetického prožitku. *„Estetický prožitek není jen jedním druhem prožitku mezi jinými, nýbrž reprezentuje bytostný druh prožitku vůbec. Stejně jako umělecké dílo světem pro sebe, tak se rovněž esteticky prožívané coby prožitek vzdaluje veškerým souvislostem se skutečností. Zdá se, že určení uměleckého díla spočívá právě v tom, že se stává estetickým prožitkem, což však znamená: že svou silou prožívajícího naráz vytrhuje ze souvislosti jeho života, a přece jej zároveň uvádí zpět do vztahu k celku jeho pobytu.“*¹¹ V nejlepším možném případě by propojením estetického prožitku s relaxačním rituálem (například meditací) jedinec dosáhl odtělesnění a mentálního odpočinku. Podobně jako já při práci na diplomovém projektu. Protože se stále jedná o osobní prostor a výtvarné dílo, bylo by možné dosáhnout estetického postoje, jak jej popisuje Chvalík: *„estetický postoj vyvolává spontánní emoce, radost z věcí, ze smyslového vnímání uměleckého díla. Jeho výsledkem je katarze, uvolnění a očistění emotivních afektů... Prostřednictvím fiktivního světa uměleckého díla otevírá tento postoj horizont svobodné volby nových možností lidského jednání, seberealizace člověka.“*¹² Za úspěch považuji jakýkoliv pozitivní přínos.

⁹ CHVATÍK, Květoslav: Strukturální estetika. Praha: Victoria Publishing, 1994. [Str. 48]

¹⁰ Odkaz na studii efektů meditace [<https://news.harvard.edu/gazette/story/2018/04/harvard-researchers-study-how-mindfulness-may-change-the-brain-in-depressed-patients/>]

¹¹ GADAMER, Hans-Georg: Pravda a metoda 1: Nárys filosofické hermeneutiky. [z něm. orig. přel. David Mik] Praha: Triáda, 2010. [Str. 76]

¹² CHVATÍK, Květoslav: Člověk a struktury. Praha: Český spisovatel, 1996. [Str. 41-42]

Souvislosti

Mojí prvotní inspirací byl japonský umělecký zahradník Seijun Nishihata, kterého jsem objevil naprostou náhodou při sledování dokumentárního pořadu. Zapůsobilo na mě především jeho poselství dávat rostlinám nový život. Nicméně, toto téma se nestalo stěžejním pro mou diplomovou práci, ale způsobilo to nával inspirace a touhy tvořit. Něčeho tolik vítaného v době velkého stresu. I tak jsem si nějakou inspiraci rostlinným světem odnesl, protože jeden z mých objektů je nově vytvořený strom z větví.

Daleko důležitější inspirací pro mě byla kniha o osobních svatyních s názvem *Holy Personal: Looking for Small Private Places of Worship* od Laury Chester.¹³ Fotografie shintoistických svatyní mě výrazně ovlivnily, což je vidět na mých modelech. U doporučené četby Roxy Paine¹⁴ si nejsem jistý, jak velký vliv na mě měla. Jak jsem nastínil výše, moje inspirace krystalizuje z velkého množství vizuálních a nevizuálních aspektů, a dohromady tvoří jednu inspiraci. Nejlépe to ilustruje Pinterest profil s mým pseudonymem. Proto nemůžu s jistotou vypíchnout jednoho určitého autora, ale i tak se pokusím: opravdu silně mě inspiroval Daniel Arsham a jeho instalace¹⁵, převážně různé komerční akce, eventy či módní přehlídky. Rád bych především zmínil instalaci s názvem Ikebana.

¹³ CHESTER, Laura: *Holy Personal: Looking for Small Private Places of Worship*. Indiana University Press, 2000

¹⁴ Roxy Paine [<http://roxypaine.com/>]

¹⁵ Daniel Arsham: *Lunar Garden* [<https://www.danielarsham.com/>]

ZDROJE

DŽUNČIRÓ, Tanizaki: Chvála stínů. Tradice Japonské estetiky. Překlad: Winkelhöferová, Vlasta. Praha: K-A-V-K-A, knižní a výtvarná kultura s.r.o. 2017. ISBN 978-80-270-2639-5

ZAHRÁDKA, Zahrádka: Estetika na přelomu milénia: Vybrané problémy současné estetiky
Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-11-2

SKALICKÝ, David: Ozvláštnění – fikce – estetická zkušenost. Praha: Tomáš Halama, 2018. ISBN 978-80-870-8236-2

HÁNOVÁ, Markéta: Japonismus v českém umění. Japonisme in Czech art = Cheko ni okeru japonizumuten. Praha: Národní galerie, 2014. ISBN 978-80-7035-547-3

CHESTER, Laura: Holy Personal: Looking for Small Private Places of Worship. Indiana University Press, 2000. ISBN 9780253338044

GERALD, Mark: In the Shadow of Freud's Couch: Portraits of Psychoanalysts in Their Offices [e-book] Routledge, 2019. ISBN 9780429553073

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: Fenomenologie ducha. Praha: Československá akademie věd - ČSAV, 1960. [Originální název: Phänomenologie des Geistes, 1807] Překlad: Jan Patočka

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: Estetika. sv. 1. Praha: Odeon, 1966. [Originální název: Vorlesungen über die Ästhetik 1835] Překlad: Jan Patočka

CHVATÍK, Květoslav: Člověk a struktury. Praha: Český spisovatel, 1996. ISBN 80-202-0583-7

MŮKAŘOVSKÝ, Jan: Básník. In idem: studie I. Brno: Host, 2000. ISBN 80-86055-91-4

CHVATÍK, Květoslav: Strukturální estetika. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-03-3

GADAMER, Hans-Georg: Pravda a metoda 1: Nárýs filosofické hermeneutiky. [z něm. orig. přel. David Mik] Praha: Triáda, 2010. ISBN 978-80-87256-04-6

Všeobecné pojmy: Wikipedia.org